

مدیریت خطرپذیری و آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی

سید علی میراحمدی^۱ روح‌الله نصرتی^۲

محسن امیر احمدی^۳ افسانه تیموری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۱۳

چکیده:

شبکه اینترنت در کنار مزایای بسیار، معایبی نیز دارد که عدم آشنایی کامل با فضای مجازی می‌تواند آسیب‌هایی را برای خانواده‌ها به بار آورد.

امروزه دنیای اینترنت از وبگاه‌های ثابت، به نوع جدیدی از اینترنت که می‌توان آن را اینترنت محاوره‌ای نامید تغییر یافته است، تا آنجا که اینترنت قدیمی را «وب ۱» و اینترنت جدید را «وب ۲» نامیده‌اند. پروژه نوظهور «وب ۲» که اجازه ورود و مشارکت فعال را با محوریت ارتباطات دوسویه فراهم آورده است، «رسانه اجتماعی» نام دارد. دلیل این نام‌گذاری سرشت اجتماعی این رسانه جدید است. برخی از صاحب‌نظران به جای استفاده از واژه رسانه‌های اجتماعی با توجه به کاربرد شبکه‌ای این دست از رسانه‌ها، استفاده از واژه «شبکه‌های اجتماعی» را ترجیح می‌دهند. این واژه امروزه عمدتاً برای نامیدن پایگاه‌های اینترنتی به کار می‌رود که افراد با عضویت در آن‌ها امکان دستیابی به اطلاعات سایر اعضا، آشنایی با علایق آن‌ها، به اشتراک‌گذاری تولیدات متنی، صوتی و تصویری و نیز تشکیل گروه‌هایی

^۱ کارشناس حقوق

^۲ کارشناس مشاوره و مددکاری اجتماعی

^۳ کارشناس مدیریت

بر اساس علایق مشترک با برخی از دیگر اعضای پایگاه را پیدا می‌کنند. اقبال کاربران به شبکه‌های اجتماعی به اندازه‌ای بوده است که سال ۲۰۱۰ میلادی به نام سال شبکه‌های اجتماعی نام‌گذاری گردید. شبکه‌های اجتماعی در دنیای کنونی محبوبیت زیادی یافته‌اند به گونه‌ای که اعضای آن با آن‌ها خویشاوندان، دوستان، همکاران و حتی افراد ناشناس رابطه برقرار می‌کنند. از این رو بسیاری از مناسبات انسانی افراد را زیر تأثیر خود قرار داده است. یافته‌های پژوهش‌های اجتماعی در ایران نشان می‌دهد که جوانان بیشترین و مهم‌ترین کاربران از اینترنت در ایران هستند. بیشتر جوانان وقت قابل توجهی را به استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنتی اختصاص می‌دهند. آمارهای متعدد موجود از تعداد کاربران اینترنت در ایران و ایرانیانی که در شبکه‌های اجتماعی مجازی عضویت یافته‌اند، نمایانگر گستره‌ی حضور خیره‌کننده‌ی رسانه‌های اجتماعی در میان جامعه ایرانی است. والدین چندان با اینترنت و فضای مجازی آشنایی ندارند و فرزندان آن‌ها که استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عضویت در آن‌ها موردعلاقه‌شان بوده، اغلب از خطرات آن آگاه نیستند

این مقاله ضمن تبیین اهمیت نهاد خانواده و بررسی اثر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روی آن، پیشنهادهایی به منظور آشنایی هرچه بیشتر خانواده‌ها با تهدیدات فضای مجازی و استفاده صحیح از فضای مجازی و نیز راهکارهایی جهت پیشگیری و کاهش تهدیدات اینترنتی در ابعاد فرهنگی، آموزشی و خانواده با توجه به هنجارهای جامعه ارائه شده است. برای انجام این مطالعه از طریق استنادی به بررسی مبانی نظری و ادبیات پژوهش موجود پیرامون موضوع تحقیق پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها:

آسیب‌های نوپدید، اینترنت، خانواده، فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی

مقدمه:

میلیون‌ها سال از اختراع آتش و ابزار گذشته است. انسان‌ها با ابزار به شکار پرداخته و روزگار گذرانده‌اند. بعد بشر به کشت و زرع روی آورده و عصر کشاورزی (موج اول) شکل گرفته است. بعد از هزاران سال فکر و اندیشه بشری رشد کرده و دست به اختراع و اکتشافات زده و عصر صنعت (موج دوم) شروع شده و با ورود صنایع و تکنولوژی به زندگی موجبات راحتی و آسایش انسان‌ها را فراهم آورده است و سرمایه و پول مشخصه اصلی آن بوده است. پس با توجه به نیاز انسان به اطلاعات و دانش در زمینه‌های مختلف، عصر اطلاعات و ارتباطات یا دوره فرا صنعتی (موج سوم) آغاز شده و تغییرات و

دگرگونی‌های شگفت‌انگیزی را در ابعاد مختلف بشری به وجود آورده است. موج سوم با کامپیوتر و اینترنت شروع شده است و سرعت توسعه علم، دانش و فناوری اطلاعات به شدت افزایش داشته است. کسب اطلاعات، آگاهی و دانایی مشخصه اصلی موج سوم است.

با توجه به رشد سریع تکنولوژی و فناوری اطلاعات و سرعت بالای ارتباطات و تبادل اطلاعات عصر چهارمی در دنیا شروع شده که چهارمین موج تغییر در جهان بوده و به فضای مجازی یا زندگی مجازی شهرت دارد و به عصر مجازی معروف شده است.

امروزه فراگیری اینترنت و فناوری‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی، موجب ظهور فضای مجازی در کنار جهان واقعی شده که این امر معادلات و الگوهای ارتباطات سنتی، تولید، انتقال و مصرف اطلاعات را به هم زده و موجب تغییر در آن شده است. چنین فضایی که به عنوان واقعیت مجازی یکپارچه، در نظر گرفته می‌شود، از ویژگی‌هایی چون: بی‌مکانی، فرا زمان بودن، صنعتی بودن محض، عدم محدودیت به قوانین مدنی متکی بر دولت - ملت‌ها، از معرفت‌شناسی تغییر شکل یافته پسامدرن برخوردار بودن، قابل دسترس بودن هم‌زمان، برخوردار از فضاهای فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی، سیاسی و نیز آزادی از هویت بدنی و جنسی جدید برخوردار است. از خلال همین واقعیت‌های مجازی است که آسیب‌های روانی و سیاسی بسیار گسترده‌ای را می‌توانند برای یک جامعه به وجود آورند.

شبکه‌های اجتماعی را می‌توان به دودسته شبکه‌های مجازی و شبکه‌های غیرمجازی تقسیم کرد. شبکه‌های غیرمجازی در واقع شبکه‌هایی هستند که توسط مجموعه‌ای از افراد و گروه‌های به هم پیوسته، در محیط اجتماعی عمل می‌کنند. شبکه اجتماعی مجازی یا شبکه اجتماعی اینترنتی، وبسایت یا مجموعه‌ای از وبسایت‌هایی است که به کاربران امکان می‌دهد، علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند؛ به عبارت دیگر، شبکه‌های اجتماعی مجازی پایگاه‌هایی هستند که با استفاده از یک موتور جستجوگر و افزودن امکاناتی مانند: چت، پیام‌رسانی الکترونیک، انتقال تصویر و صدا و... امکان ارتباط بیشتر کاربران را در قالب شبکه‌ای از روابط فردی و گروهی فراهم می‌آورند. وبلاگ‌ها، فیس‌بوک، توئیتر، یتویب و پادکست، از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند.

بیان مسئله:

انسان در خانواده، فرایند جامعه‌پذیری را می‌آموزد که مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها است و بالاخره نقش‌هایی را در روابطش با دیگران یاد می‌گیرد. آنچه در خانواده از اهمیت برخوردار است، توجه به ارزش‌ها به‌ویژه ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی است. ارزش‌های اجتماعی از اساسی‌ترین عناصر نظام اجتماعی هستند که از طریق آن‌ها می‌توان جامعه را کنترل کرد و به‌سوی زوال یا تعالی سوق داد. بنابراین، خانواده‌ها باید عواملی را که موجب پیدایش، شکل‌گیری و تقویت ارزش‌ها و ارتباطات خانواده و جامعه می‌شوند، بشناسند. (کفاشی، ۱۳۸۹)

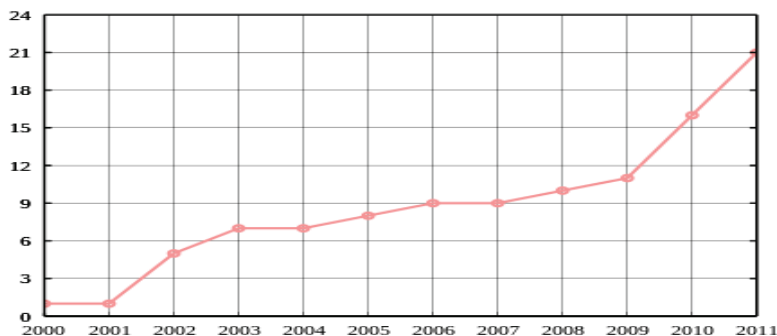
مفهوم خانواده در کشور ما از معنایی وسیع‌تر برخوردار است، زیرا صمیمیتی که در خانواده ایرانی حاکم است در خانواده‌های بسیاری از کشورها از جمله غرب دیده نمی‌شود. امروزه، شیوه‌های ضربه‌زدن به فرهنگ و هویت ملی یک کشور تغییر یافته و دشمنان سعی می‌کنند از طریق جنگ نرم‌افزاری به فروپاشی بنیان خانواده و آرا و عقاید جوانان آن مرزوبوم نائل آیند. در دنیای ماشینی و شهری امروز که والدین فرصت چندانی برای صرف وقت با فرزندانشان ندارند و از طرف دیگر تک‌فرزندی بودن خانواده‌ها، والدین ساده‌ترین راه را برای سرگرم نمودن فرزندانشان انتخاب می‌نمایند، بدین‌صورت که ابزارهایی همچون تلفن همراه، لپ‌تاپ، رایانه شخصی و اینترنت را در اختیار فرزند دل‌بندشان قرار می‌دهند تا او در اتاق خود به کار با آن‌ها مشغول شود؛ حال آن‌که فرزند تنها از نظر فیزیکی در محیط امن خانه به سر می‌برد، ولی در عمل از طریق این وسایل به‌ویژه اینترنت به دنیایی به مراتب بزرگ‌تر از محیط پیرامونش قدم می‌نهد و با چیزهایی مواجه می‌شود که بسیاری از پدران و مادران از وجود آن‌ها آگاه نیستند.

گسترش فناوری‌های نوین در عرصه الکترونیک و رایانه در چند دهه گذشته، موجب پدیدار شدن انواع و اقسام لوازم و برنامه‌های الکترونیکی و رایانه‌ای از جمله اینترنت، تلفن همراه، ماهواره و ... در جهان شده است. انکارناپذیر است که این تحولات و پیشرفت‌ها، زندگی بشری را چندین برابر آسان‌تر نموده است. اما در آن سوی سکه، نمی‌توان از آسیب‌های ناشی از این فناوری‌های نوین غافل ماند. به‌طور کلی، گسترش اینترنت و شبکه‌های مجازی در جامعه موجب بروز فرصت‌هایی جهت افزایش آگاهی افراد و حتی ایجاد اشتغال برای برخی از افراد شده است، ولی تهدیداتی نیز به همراه دارد. باوجود اینترنت، علاوه بر وجود دنیای واقعی و الگوهای ارتباط سنتی در آن، فضاهای مجازی نیز ایجاد شده‌اند که نحوه تولید، انتقال و مصرف اطلاعات در آن‌ها دیگر به شیوه سنتی صورت نمی‌پذیرد و

این الگوها، کاملاً دگرگون شده‌اند. گسترش فضاهای مجازی مانند سایر تحولات و پیشرفت‌ها، پیامدها و آثار مثبت و منفی گوناگونی را در جامعه و زندگی کاربران این گونه فضاها ایجاد کرده است. مثبت‌ترین پیامد آن را می‌توان تسهیل و تسریع ارتباطات و تبادل اطلاعات دانست. منفی‌ترین پیامد آن را می‌توان به خطر افتادن حریم خصوصی افراد، منزوی شدن آن‌ها و ازهم‌پاشیدگی بنیان خانواده معرفی نمود. اصلی‌ترین علتی که می‌توان برای بروز این پیامدهای منفی بیان داشت، این است که در فضای مجازی افراد نمی‌توانند به شناخت صحیح و کافی از هم دست یابند. صرف نظر از کاربرد وسیع این ابزارها، آنچه امروزه کاربرد وسیعی یافته و بخش وسیعی از فعالیت‌های روزمره افراد را پوشش می‌دهد، اینترنت و به تبع آن فضای مجازی است.

ضرورت انجام تحقیق:

در خصوص ضریب نفوذ اینترنت در ایران اختلاف زیادی بین آمارهای اعلام شده از دستگاه‌های ذی‌ربط وجود دارد. بخصوص تناقض میان آمارهای مرکز آمار ایران به‌عنوان مرجع رسمی اعلام آمارهای کشور در برنامه پنجم توسعه و وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات به‌عنوان دستگاه ارائه خدمات اینترنت به کاربران تفاوت فاحش دارد. در سال ۱۳۸۷ با اعلام آمارهای این دو مرجع این تفاوت آشکار شد به طوری که سازمان آمار ایران ضریب نفوذ اینترنت را ۱۱/۱ درصد و سازمان فناوری اطلاعات عدد ۳۴/۹ درصد اعلام کرد، که این تفاوت به تعریف و فرمول محاسباتی برمی‌گردد. بر اساس آخرین آمار اعلام شده از سوی وزارت ارتباطات بر اساس محاسبه سامانه مدیریت ضریب نفوذ اینترنت مرکز مدیریت توسعه ملی اینترنت (متما)، ضریب نفوذ اینترنت در کشور در شش ماه نخست ۱۳۹۲ عدد ۵۴/۱۸ درصد می‌باشد که بر مبنای سرویس‌های اینترنتی ارائه شده محاسبه شده است. در این محاسبه تعداد کاربران اینترنت در شش ماه نخست امسال را ۴۰ میلیون و ۷۱۸ هزار و ۷۴۰ نفر و تعداد کل مشترکان اینترنت در کشور را ۲۶۶۷۶۹۴۸ نفر اعلام کرده است. آمار جدیدتر که در سال ۱۳۹۴ منتشر شده نشان می‌دهد که ۳۱٪ مردم ایران به اینترنت دسترسی دارند و ۶۱٪ ایرانیان به تلفن همراه دسترسی دارند (که از طریق آن می‌توانند به اینترنت نسل دوم و سوم و چهارم دسترسی پیدا کنند)؛ بالاترین میزان دسترسی به اینترنت در استان تهران بوده و کمترین دسترسی در استان‌های مرزی از جمله در استان سیستان و بلوچستان گزارش شده است؛ در این آمار هر کسی که ظرف یک مدت ۳ ماهه دست‌کم یک‌بار به اینترنت دسترسی پیدا کند کاربر اینترنت شمرده می‌شود. (ویکی‌پدیا)

نمودار رشد کاربران اینترنت
ایران، از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱؛ نمودار
تعداد کاربران اینترنت به ازای هر
۱۰۰ نفر جمعیت ایران را نشان
می‌دهد.

فرهنگ رسانه‌ای اینترنت، فضای ذهنی جوانان را اشغال کرده و از آن مهم‌تر، نمایانگر نقش خانواده در کنار این ابر رسانه است که والدین روی فرزندان خود تا چه حد کنترل تربیتی و نظارت اخلاقی دارند.

نتیجه تحقیقات انجام شده در کشور، نشان می‌دهد که بیشترین استفاده کنندگان از اینترنت جوانان هستند و ۳۵ درصد از آن‌ها به خاطر حضور در چت روم ۲۷ (اتاق گفتگو)، ۲۸ درصد برای بازی‌های اینترنتی، ۳۰ درصد به منظور چک کردن پست الکترونیکی و ۲۵ درصد نیز به دلیل جستجو، در شبکه جهانی هستند (بیابان‌گرد، ۱۳۸۷).

امروزه سرعت تکنولوژی شکاف بین نسل فرزندان و والدینشان را بسط داده است. بر اساس اظهارات معاون سازمان بهزیستی کشور، میزان گفتگو در بین اعضای خانواده در کشور تنها حدود ۳۰ دقیقه است که این می‌تواند آسیب‌زا باشد. فرزندان در مقایسه با والدین با وجود اینکه در یک فضای فرهنگی زندگی می‌کنند اطلاعات، گرایش‌ها و رفتارهای متفاوتی دارند، عوامل متعددی نظیر سرعت تحولات و بسط ارتباطات با جهان توسعه‌یافته، توجه بیشتر جوانان به برنامه‌های جهانی شدن فرهنگ، رسانه‌ها، گسترش روزافزون انجمن‌ها و کانون‌هایی غیر از کانون خانواده برای پیوستن و تعلق یافتن

جوانان به آن‌ها و غیره بر این پدیده تأثیرگذارند و این شکاف را روزبه‌روز بیشتر می‌کنند. (رحیمی، ۱۳۹۰).

مبانی نظری تحقیق

نظریه کاشت: نظریه کاشت به‌عنوان یکی از پرکاربردترین نظریه‌های مربوط به اثرات رسانه‌های ارتباط جمعی، بهتر از هر نظریه‌ای، اثرات تکنولوژی رسانه‌ای بر جامعه و تحولات آن را نشان می‌دهد. این نظریه، محصول دو دهه فعالیت پژوهشی گروهی به سرپرستی جورج گربنر، نظریه‌پرداز ارتباطات، روی وسایل ارتباط جمعی به‌طور عام و تلویزیون به‌طور خاص است. گربنر بر این باور است که تلویزیون در میان رسانه‌های مدرن چنان جایگاه محوری در زندگی روزمره ما پیدا کرده که محیط نمادین آن و پیام‌هایش در مورد واقعیت، جای تجربه شخصی و دیگر وسایل شناخت جهان را گرفته است.

گربنر با تمرکز مطالعات خود بر شهروندانی که میزان تماشای تلویزیون در میان آن‌ها بالاست و مقایسه آن با افرادی که کمتر تلویزیون تماشا می‌کنند، چنین نتیجه گرفت که از نظر تماشاگران پرمصرف، تلویزیون عملاً دیگر منابع اطلاعات، افکار و آگاهی‌ها را به انحصار درمی‌آورد و یک کاسه می‌کند. اثر این مواجهه با پیام‌های مشابه، چیزی را تولید می‌کند که گربنر آن را «کاشت» یا آموزش جهان‌بینی رایج، نقش‌ها و ارزش‌های رایج می‌خواند.

نظریه میمی‌های کاپلا: نظریه ژوزف کاپلا با عنوان رسانه‌های سرایت دهنده نیز وسایل ارتباط جمعی را به‌عنوان مجموعه عواملی می‌بیند که موجب تکثیر ایده‌ها یا اشاعه آن‌ها از طریق فرآیند «تقلید» می‌شوند. منظور کاپلا از تقلید همان چیزی است که بین دو نفر اتفاق می‌افتد؛ یعنی تقلید یک فرد از دیگری. او از نوعی تقلید رفتاری - ذهنی و همه‌گیری سخن می‌گوید که این موارد تقلیدشده را با هویت دقیقشان در ذهن نداریم، بلکه نتایج آن‌ها را می‌بینیم و آن‌ها را در رفتار دیگران تجربه می‌کنیم. کاپلا این فرآیند تقلید را «میمی» می‌نامد. میمی‌هایی که از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی ایجاد می‌شوند، نظیر مدها و اصطلاح‌هایی که مردم آن‌ها را از تلویزیون یاد گرفته‌اند، به نظر کاپلا، به‌مرورزمان به فرهنگ تبدیل می‌شوند. از این‌رو، وی اظهار می‌دارد که رسانه‌ها می‌توانند نگرش مخاطبان خود را به محیط دگرگون سازند.

نظریه وابستگی مخاطب - رسانه - جامعه: ملوین دیفلور نیز نظریه وابستگی مخاطب - رسانه - جامعه را مطرح ساخت و بر این نکته تأکید کرد که می‌توان از روابط سه‌گانه بین رسانه‌ها -

مخاطبان - جامعه و پیامدهای شناختی، عاطفی و رفتاری رسانه بر مخاطبان سخن گفت. وی معتقد است که اولین پیامد تأثیر رسانه‌ها، ایجاد ابهام در مخاطبان و سپس رفع آن ابهام است. ابهام، خود ناشی از برخورد اطلاعات متناقض با یکدیگر است.

هنگام رخ دادن وقایع غیرمنتظره یا وضعیت‌های خاص، مردم پیام‌های متناقضی از رسانه‌ها دریافت می‌کنند، اما نمی‌دانند چگونه آن‌ها را تفسیر کنند. بر اثر این فشار، رسانه‌ها در مرحله بعد با اطلاعات کامل‌تر این ابهام را رفع می‌کنند و به این ترتیب، تفسیرها را محدود می‌سازند و با ابهام‌زدایی سبب تحدید ساختار اجتماعی می‌شوند. این ابهام در جوامعی که در حال گذر از رسوم سنتی به جامعه مدرن هستند بسیار شدیدتر است.

نظریه برجسته‌سازی: مک کامبز و شاو درباره تأثیرات رسانه، نظریه «برجسته‌سازی» را مطرح کرده‌اند، برجسته‌سازی یکی از شیوه‌هایی است که از طریق آن، رسانه‌های ارتباط جمعی می‌توانند بر عامه مردم اثر بگذارند. برجسته‌سازی به معنای آن است که رسانه‌های خبری، خبرها و موضوعاتی را که عامه مردم درباره آن‌ها می‌اندیشند، تعیین می‌کنند

بی‌عفتی، ترویج خیانت و تقویت بی‌وفایی، تجمل‌گرایی، بی‌اعتنایی به فرزندان، بی‌احترامی نسبت به یکدیگر در خانواده، موضوعات مهمی است که به‌عنوان آموزه‌های مورد هدف این شبکه‌ها در حال توسعه برجسته‌سازی است. در این شرایط، کشورهایی که به حفظ فرهنگ ملی خود می‌اندیشند، وظیفه‌ای سخت و دشوار در پیش دارند و برای مقابله با این توطئه باید با تمام قوا و هوشیاری و استفاده بهینه از سرمایه‌های مادی و انسانی خود، دست‌به‌کار شوند و به ایمن‌سازی جامعه خویش در برابر این امواج بپردازند.

مدل شناختی - رفتاری: کاپلان اعتیادهای مربوط به فناوری را به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از اعتیادهای رفتاری تلقی می‌کند، در اعتیاد اینترنتی اجزای اصلی اعتیاد متبلور است (یعنی بارز بودن، تغییر خلق، تحمل، کناره‌گیری، تعارض، و بازگشت).

از این دیدگاه، معتادان، به اینترنت یک فعالیت بارز دارند و آن اینکه اغلب اشتیاق شدیدی را تجربه می‌کنند و به هنگام وصل نبودن به شبکه در مورد اینترنت اشتغال ذهنی دارند. او همچنین بیان می‌کند که استفاده از اینترنت برای فرار از احساسات آزاردهنده، ایجاد تحمل در مورد اینترنت برای

دستیابی به رضایت، تجربه کناره‌گیری به هنگام کاهش استفاده از اینترنت، رنج بردن از افزایش تعارض با دیگران به دلیل انجام این فعالیت و بازگشت به اینترنت نیز از نشانه‌های اعتیاد بودند این مدل در مورد رفتارهایی مانند رفتار جنسی، رقابت، مصرف غذا و قمار به‌کاربرده شده است و برای بررسی استفاده بیمارگونه یا اعتیادآور از اینترنت نیز مفید است.

از دیدگاه شناختی، افرادی که دارای تفکر اعتیاد گونه هستند به هنگام پیش‌بینی فاجعه بدون هیچ دلیل منطقی احساس بیمناکی می‌کنند. باینکه معتادان تنها افرادی نیستند که نگران می‌شوند و رویدادهای منفی را پیش‌بینی می‌کنند، اما آن‌ها نسبت به افراد دیگر این کار را به‌دفعات بیشتری انجام می‌دهند.

ویژگی‌های فضای سایبری:

۱ - جهانی و فرامرزی بودن: از ویژگی‌های منحصربه‌فردی که فضای سایبر را از دیگر رسانه‌ها ممتاز می‌سازد، جهانی بودن آن است. هر فردی در دونقطه از جهان می‌تواند از طریق آن به‌آسانی به جدیدترین اطلاعات دست یابد. مرزهای جغرافیایی تاکنون نتوانسته از گسترش روزافزون فضای سایبر جلوگیری کند. از این‌رو، هر نوع فیلتر و مرزبندی در برابر آن بسیار دشوار می‌نماید.

۲ - دستیابی آسان به آخرین اطلاعات: چنانچه بخواهید به آخرین مقاله، کتاب و یا خبری که در زمینه تخصصی در سطح جهان منتشر شده، دست یابید، ساده‌ترین و سریع‌ترین راه استفاده از فضای سایبر است.

۳ - جذابیت و تنوع: رسانه‌ها از فیلم، عکس، متن و یا هر هنر دیگری برای جذاب کردن خویش استفاده می‌کنند و این ابزارها در فضای سایبر قابل‌دستیابی است به‌ویژه آنگاه که هیچ نظارت و فیلتری توان محدود کردنش را نداشته باشد. از ویژگی‌های منحصربه‌فردی که در تنوع و جذابیت فضای سایبر تأثیر بسزایی دارد، مشتری محوری محض است. در متون نوشتاری ارتباطی تنگاتنگ میان خوانندگان و نویسندگان وجود دارد که خواننده به راحتی می‌تواند نظر خود را با شخص نویسنده در میان بگذارد. از سوی دیگر، امکان نظرسنجی و ارزیابی در این فضا بسیار آسان تر و روزآمدتر است و این توانایی را به داده‌پردازان، فروشندگان و عرضه‌کنندگان محصولات اینترنتی می‌دهد که از آخرین خواسته‌های مشتریان و مخاطبان خود مطلع گردند.

۴ - آزادی اطلاعات و ارتباطات: معنای واقعی آزادی اطلاعات در فضای سایبر محقق شده است. از این رو، شما هر نوع اطلاعاتی را که بخواهید اعم از فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، بدون محدودیت‌های حاکم بر دیگر رسانه‌ها در فضای سایبر قابل دسترسی است. آزادی ارتباطی نیز از ویژگی‌های دیگر فضای مجازی است که در دیگر وسایل ارتباطی تا این حد قابل دستیابی نیست.

خصوصیات و عملکردهای ذیل نیز به توانمندی‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی اضافه می‌شود:

۱ - ارائه خدماتی مانند چت، ایمیل، پیام‌های فوری، ویدئو، اشتراک‌گذاری فایل، اشتراک‌گذاری عکس و غیره

۲ - ساخت یک پایگاه داده از کاربران که باعث می‌شود تا کاربران دوستان خود را بیابند در عین حال اجتماعات مختلفی هم‌شکل می‌گیرند.

۳ - آزاد و بدون هزینه هستند.

۴ - به اشتراک‌گذاری علاقه‌مندی‌ها (دیدگاه‌های سیاسی و یا فعالیت‌های تجاری، مذهبی، ملیت و مبتنی بر هویت و ...)

۵ - ترکیب‌سازی‌های جدید برای گرفتن اطلاعات و ارتباطات از قبیل اتصال به تلفن همراه

۶ - اضافه کردن ویژگی‌های جدید، بر اساس نظرات کاربران دارند.

۷ - فراهم کردن زمینه‌ای برای ملاقات با افراد غریبه یا کسانی که به زمینه‌های مختلف مورد نظر افراد، نزدیک هستند

۸ - ایجاد جوامع و گروه‌های مختلف با طیف‌های متفاوت

اهداف و کارکردهای شبکه‌های اجتماعی

۱- سازمان‌دهی انواع گروه‌های اجتماعی مجازی:

همان‌گونه که فلسفه وجودی شبکه‌های اجتماعی واقعی، تشکیل و پیوند گروه‌های اجتماعی بر

محور مشترکات اعتقادی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است، پیدا است که اعضای این اجتماعات مجازی با پیوندهایی که با یکدیگر دارند، در مجموع به دنبال تحصیل یک هدف مشترک در دنیای واقعی که غالباً هدفی سیاسی، اجتماعی یا فرهنگی و ... است، هستند.

۲- توسعه مشارکتهای اجتماعی:

در شبکه‌های اجتماعی، همواره اعضای شبکه به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به شرکت در فعالیت‌های واقعی در زندگی اجتماعی تحریک و تشویق می‌شوند.

۳- به اشتراک گذاشتن علاقه‌مندی‌ها توسط اعضا

یکی از رویکردهای اصلی شبکه‌های اجتماعی، به اشتراک گذاشتن علاقه‌مندی‌های کاربران شبکه با یکدیگر است.

۴- ایجاد محتوا توسط اعضا

برخلاف سایر رسانه‌ها که مخاطبان، چندان تعاملی در تولید محتوا و انتخاب محتوای دلخواه خود ندارند، در وبسایت‌های شبکه‌های اجتماعی، کاربران می‌توانند تولیدکننده، تأثیرگذار و دارای قدرت انتخاب و بهره‌برداری از تنوع بیشتری باشند. با توجه به این مطلب، پایگاه‌های شبکه‌های اجتماعی بیش از هر رسانه دیگری می‌توانند با پیشرفت فناوری و توسعه جوامع به برتری‌های سایر رسانه‌ها همچون تلویزیون که از قوه شنیداری و دیداری به‌خوبی بهره می‌برد، خاتمه دهند.

۵- تبلیغات هدفمند اینترنتی:

شبکه‌های اجتماعی در اینترنت، یکی از منابع مهم برای کسب درآمد از راه تبلیغات به شمار می‌آیند؛ چراکه اعضای شبکه‌های اجتماعی در صفحات مربوط به خود درباره علایق خود صحبت می‌کنند و این به شرکت‌های تبلیغاتی اجازه می‌دهد که بر اساس همین علایق، برای آن‌ها آگهی بفرستند. علاوه بر این، بسیاری از شرکت‌ها با ایجاد حساب کاربری و صفحات شخصی در شبکه‌های معروف، با سایر کاربران و مشتریان خود و نیز سایر شرکت‌ها ارتباط برقرار نموده و امور تجاری خود را پیش می‌برند.

مزایای شبکه‌های اجتماعی

۱- انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، افزایش قدرت تحلیل و تقویت روحیه

انتقادی

اخبار شبکه‌های اجتماعی بدون سانسور منتشر می‌شوند و این می‌تواند یک مزیت تلقی شود؛ هرچند امکان تکثیر اطلاعات مخدوش و نادرست نیز در این شبکه‌ها بیش از نسل قبلی رسانه‌ها است. البته امکان مقایسه و تحلیل اطلاعات برای مخاطبان وجود دارد و نباید بنا را بر اعتماد به هر آنچه در این شبکه‌ها تولید و باز نشر می‌شود، گذاشت. تحلیل اخبار متناقضی که در این نوع پایگاه‌ها منتشر می‌شود، قدرت نقد و نگاه عمیق‌تر به مسائل اجتماعی را فراهم می‌کند. این نوع پایگاه‌ها به مخاطبان خود فرصت می‌دهند تا از تبعیت کورکورانه فاصله گرفته و در درازمدت به خرد نقادانه روی آورند.

۲- امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ‌های مختلف:

امروزه شبکه‌های اجتماعی، مهد تمدن‌ها و فرهنگ‌های مختلف بشری است. وجود زبان‌های مختلف در رسانه‌های اجتماعی، امکان حضور تمام افراد جامعه را فراهم می‌کند که می‌توانند فرهنگ حاکم بر جامعه خود را به معرض دید عموم بگذارند. اینکه یک جوان بتواند با امثال خود در کشورهای دیگر جهان ارتباط برقرار کند، باعث می‌شود تا این رسانه‌ها به مکانی تبدیل شوند که وی بتواند فرهنگ‌ها و آداب و رسوم کشور خود را به دیگران معرفی کند و به اشتراک بگذارد. همچنین در این شبکه‌ها ایده‌های جدید جهت گسترش جامعه، معرفی شده و مورد بحث قرار می‌گیرند. سازمان‌ها نیز می‌توانند فرهنگ و دیدگاه خود را در معرض دید تمام جوامع قرار دهند.

۳- شکل‌گیری و تقویت خرد جمعی:

یکی از شاخصه‌های مهم شبکه‌های اجتماعی مجازی، پدیدار شدن خرد جمعی است. خرد جمعی به جریان سیال و پویای قوه تفکر و ذهن کاربران حاضر در چنین محیط‌هایی اطلاق می‌شود که به‌مثابه یک پردازشگر عظیم، اطلاعات را پردازش و پایش می‌کند. همانند دنیای ابرکامپیوترها که قدرت پردازشی آن‌ها، از ترکیب چندین پردازشگر منفرد حاصل می‌شود، نیروی تفکر و ذهن کاربران شبکه اجتماعی، به مدد تعاملات اجتماعی اینترنتی و بهره‌گیری از ابزارهای اینترنتی با یکدیگر ترکیب و همراه می‌شوند و نیرویی عظیم با قدرت پردازشی بالا پدید می‌آورند.

۴- امکان بیان ایده‌ها به صورت آزادانه و آشنایی با ایده‌ها، افکار و سلیقه‌های دیگران:

شبکه‌های اجتماعی، ارسال بازخورد از سوی مخاطب و همکاری و همگامی کاربران باهم دیگر را تسهیل کرده و آن‌ها را به مشارکت در بحث‌ها تشویق می‌کنند. این شبکه‌ها مرز و خط‌کشی بین رسانه و مخاطب را از بین برده‌اند. اغلب شبکه‌های اجتماعی برای مشارکت اعضا و دریافت بازخورد، باز هستند. آن‌ها رأی دادن، کامنت گذاشتن و به اشتراک گذاری اطلاعات را تشویق می‌کنند. در رسانه‌های اجتماعی فضایی برای گفتگو و محاوره دو طرف وجود دارد و جریان ارتباطی از حالت یک‌سویه به دوسویه تغییر پیدا کرده است.

۵- کارکرد تبلیغی و محتوایی

حضور افراد در شبکه‌های اجتماعی، احتمال مشارکت‌ها و کنش‌های اجتماعی را در آنان افزایش می‌دهد. پس هر چه پیوند افراد و اعضا در شبکه‌ها، بیشتر و انبوه‌تر باشد، همراهی و تعاملات و نزدیکی دیدگاه‌ها و حرکت همسو و مشترک، محتمل‌تر خواهد شد. از این‌رو، استفاده از چنین فضایی برای معرفی و تبلیغ و همچنین هم‌راستایی مخاطبان در جهت اهداف رسانه‌ای خود، نقش بسیار و تأثیر بالایی دارد.

۶- ارتباط مجازی مستمر با دوستان و آشنایان

شبکه‌های اجتماعی در اینترنت، موجب گسترده‌تر شدن دامنه ارتباطات ما شده است. ما می‌توانیم آشنایانی را که مدت بسیاری است از آن‌ها خبر نداریم یا از آن‌ها بسیار دور هستیم، در فضای مجازی پیدا کنیم و معاشرت‌مان را با آنان از سر بگیریم. دوستانی را که زمان درازی است ندیده‌ایم، بار دیگر می‌بینیم و در مجموعه‌ای گسترده‌تر، به دوستی‌مان ادامه می‌دهیم. می‌توانیم از کتاب‌ها، فیلم‌ها، سلاقی و عقاید یکدیگر استفاده کنیم و آن‌ها را با سایر دوستانمان به اشتراک بگذاریم؛ آن‌هم با چند کلیک. درحالی‌که این کارها، پیش‌تر بسیار وقت‌گیر بودند و نیاز به حوصله فراوانی داشتند و همه این‌ها درنهایت، به رشد فکری و تکامل دسته‌جمعی کاربران کمک می‌کند.

۷- تبلیغ و توسعه ارزش‌های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی

گرچه به علت غلبه ابعاد دیگر شبکه‌های اجتماعی، بعد ارزشی آن کمتر مورد توجه قرار گرفته

است، اما به جرئت می‌توان گفت که یکی از قابلیت‌های مهم شبکه‌های اجتماعی که تاکنون مورد غفلت واقع شده، فراهم کردن فضایی بین‌المللی جهت تبلیغ و اشاعه ارزش‌های دینی، اعتقادی، انسانی و اخلاقی است. بسیاری از کاربران شبکه‌های اجتماعی افرادی هستند که در صورت تبلیغ صحیح ارزش‌های اخلاقی و انسانی، از آن استقبال کرده و تحت تأثیر قرار خواهند گرفت.

۸- یکپارچه‌سازی بسیاری از امکانات اینترنتی

مزیت اصلی شبکه‌های اجتماعی، یکپارچه‌سازی امکانات پایگاه‌های مختلف است. امکاناتی از قبیل ایجاد صفحات و پروفایل‌های شخصی، ساخت وبلاگ‌ها، جستجوی اینترنتی، اطلاع از اخبار و رویدادها و شرکت در فضاهای گفتگو (چت روم‌ها و فروم‌ها) و فضا برای آپلود فایل‌ها که تا پیش‌ازاین کاربران برای استفاده از هر کدام از آن‌ها باید عضو سائیتی می‌شدند، اکنون از طریق تنها یک عضویت ساده، امکان‌پذیر است.

۹- توسعه مشارکت‌های مفید اجتماعی

ایجاد انسجام اجتماعی در بین مردم و تسریع در سازمان‌دهی فعالیت‌های مفید سیاسی و اجتماعی، از آثار مثبت شبکه‌های اجتماعی است.

۱۰- افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه‌روزی بین استاد و شاگرد

بی‌شک، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی نقش بسیار مؤثری در توسعه آموزش‌های تخصصی و عمومی دارند. گرچه به علت عدم امکان نظارت علمی، بسیاری از محتواهای اینترنتی هنوز به مرتبه قابل قبولی از اعتبار علمی نرسیده‌اند، اما درعین حال شبکه‌های اجتماعی یکی از عرصه‌های اینترنتی هستند که کاربران بی‌شمار آن‌ها به صورت خودجوش اقدام به آموزش و انتقال دانسته‌های تخصصی و عمومی خویش به دیگران می‌کنند با استفاده از شبکه‌های اجتماعی آموزشی مجازی، دانش‌آموزان و دانشجویان می‌توانند دامنه فرآیند یادگیری خود را در هر لحظه که نیازمند سؤال و برقراری رابطه با استاد یا سایر دانشجویان هم رشته‌ای باشند، به خارج از محدوده‌های کلاس گسترش دهند.

۱۱- افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبر

مردم در گذشته استفاده از فضای تعاملی مانند چت را تجربه کرده‌اند؛ اما در این فضا، کاربران کمتر شخصیت و هویت خود را به درستی اعلام می‌کنند و از نام‌ها و شخصیت‌های مستعار استفاده می‌کنند؛ زیرا به این فضا اعتماد لازم را برای بازگو کردن حقیقت ندارند. با شکل‌گیری وبسایت‌های شبکه اجتماعی، مردم صداقت را جهت پیدا کردن دوستان قدیمی، لذت استفاده از علم و... به همراه اعتماد واقعی به دست آوردند. به گفته بیشتر کارشناسان تا قبل از به وجود آمدن شبکه‌های اجتماعی، موضوع اعتماد و صمیمیت فضای سایبر در سراسر دنیا لمس نشده بود؛ ولی زمانی که شبکه‌هایی مانند اورکات و فیس‌بوک پا به عرصه اینترنت گذاشتند، مردم با اعتماد به این پایگاه‌ها باعث گسترش صمیمیت در بین یکدیگر شدند.

۱۲- ارزان و در دسترس بودن:

سیستم‌های جدید ارتباطی (شبکه‌های مجازی) آسان‌تر، ارزان‌تر و در دسترس‌تر است و به همین دلیل، استفاده از این فناوری‌های نوین برای کاربران جذاب‌تر است.

آسیب‌های اینترنت و شبکه‌های اجتماعی

به نظر می‌رسد گذار از سنت به مدرنیته، شرایط آنومیکی (نابسامانی اجتماعی یا فقدان هنجار) در جامعه تولید کرده که این شرایط به رشد و گسترش آسیب‌ها کمک می‌کند. در حال حاضر در جامعه ایران رشد آسیب‌های نوپدید با توجه به وسعت حجم کاربران سریع بوده و نگران‌کننده است. از مهم‌ترین دلایل گسترش رو به افزون آسیب‌های جدید و نوپدید ناشی از فناوری‌های نوین و شبکه‌های مجازی، نبود آموزش از سوی خانواده و نظام آموزشی (مدارس و دانشگاه‌ها) به کودکان، نوجوانان و جوانان و عدم فرهنگ‌سازی صحیح است.

برخی پیامدها و اثرات منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر فرد و خانواده عبارت‌اند از:

- ۱- قرار دادن اطلاعات حریم خصوصی کاربران در اختیار دولت‌ها و شرکت‌های تجاری، همیشه یکی از موضوع‌های بحث‌برانگیز حوزه‌ی اینترنت و به خصوص شبکه‌های اجتماعی بوده است. برخی معتقدند که این شبکه‌ها در عمل مراکز جاسوسی پرزرق و برق آمریکا هستند.

۲- جنبش‌های اجتماعی جدید و هویت‌های دگرخواهانه، از مهم‌ترین جنبه‌های نرم‌افزاری تهدید امنیت ملی هستند. این جنبش‌ها تلاش دارند، تا با تکنولوژی‌های ارتباطی جدید و تغییرات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی سازگار شوند. در برخی مواقع، شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان سربازان جدید جنگ نرم دولت‌های غربی، اقدامات خود را به فضای واقعی جامعه نیز سرایت داده، هماهنگی و سازمان‌دهی تجمع‌های سیاسی و اعتراضی را بر ضد دولت هدف بر عهده می‌گیرند. پوشش غیرواقعی خبری اغتشاش‌ها و دعوت به تجمع‌های غیرقانونی، توهین به بعضی سیاستمداران و دولتمردان و دامن زدن به ناآرامی‌های موجود، از جمله نمونه‌های کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی علیه امنیت کشور است.

۳- یکی از کارکردهای منفی شبکه‌های مجازی، سلطه‌ی فرهنگی است. سلطه‌ی فرهنگی عبارت است از مبادله یک‌سوی عناصر و پدیده‌های فرهنگی. بر اساس این نظریه، رسانه‌های گروهی از جمله شبکه‌های مجازی، از سیاست دقیقی پیروی می‌کنند که قدرت‌های سیاسی و اقتصادی جهان تدوین کرده‌اند. واژه امپریالیسم فرهنگی، نشان‌دهنده نوعی نفوذ اجتماعی است که از طریق آن، یک کشور، تصورها، ارزش‌ها، معلومات، هنجارها، رفتارها و سبک زندگی خود را به کشورهای دیگر تحمیل می‌کند.

۴- سیر تحولات اجتماعی در دنیای معاصر گویای آن است که چهره بیماری‌ها و اختلال‌های در حال دگرگونی است، به نحوی که تا سال ۲۰۲۰ منشأ برهم زنده سلامت در جهان، نه مشکلات جسمی، بلکه اختلال‌های و بیماری‌های روانی، رفتاری و اجتماعی خواهد بود. بنا بر پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه اینترنت و شبکه‌های مجازی، فرهنگ حاکم بر اینترنت، پیامدهای منفی بر سلامت روان و رفتار انسان‌ها دارد.

۵- یکی از آسیب‌های شایع شبکه‌های اجتماعی، اشاعه فحشا، بی‌بندوباری اخلاقی و تحریک جنسی است. مارک لاسر معتقد است در حال حاضر، اینترنت به دلیل داشتن سه ویژگی «دسترسی آسان»، «هزینه اندک» و «ناشناس ماندن کاربر»، به یکی از مهم‌ترین منابع اشاعه هرزه‌نگاری تبدیل شده است. همچنین یافته‌های علمی نشان می‌دهد «گمنامی» و «نامرئی بودن»، دو عامل اصلی بازدارنده‌ی زدایی در شبکه‌های اجتماعی است. در بسیاری از محیط‌های اینترنتی، افراد دیگر نمی‌توانند شما را ببینند. نامرئی بودن این جرئت را به افراد می‌دهد که به جاهایی بروند و کارهایی بکنند که در خارج از اینترنت نمی‌کردند. افراد در

این گونه ارتباط‌ها، نگران این نخواهند بود که از سوی دیگران تهدید شوند؛ زیرا هر کاری که انجام دهند، گمنام خواهند ماند.

۶- استفاده جنبش‌های اجتماعی جدید از شبکه‌های اجتماعی مجازی:

۷- جنبش‌های اجتماعی جدید و هویت‌های دگرخواهانه، از مهم‌ترین جنبه‌های نرم‌افزاری تهدید امنیت ملی هستند. جنبش‌های نوین کنونی، اهمیت بیشتر را به هویت داده و در برابر اشکال جدید سلطه و طرد مقاومت می‌کنند. این جنبش‌ها همچنین تلاش دارند، تا با اشکال جدید فناوری‌های ارتباطی و تغییرات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی سازگار شوند.

۸- به اعتقاد مانوئل کاستلز، بازیگران سیاسی، از طریق رسانه‌های نوین، در بازی قدرت حضور دارند و از آنجاکه اطلاعات و ارتباطات، عمدتاً از طریق شبکه جهانی اینترنت و ماهواره‌ها و خبرگزاری‌ها صورت می‌گیرد، بازی سیاسی، به شکل فزاینده‌ای در فضای رسانه‌ها صورت می‌گیرد (کاستلز، ۱۳۸۰). وی همچنین به نقش فناوری‌های ارتباطی، مانند اینترنت، در عضوگیری و گسترش قدرت جنبش‌های اجتماعی اشاره می‌کند. شبکه‌های اجتماعی، شکل اجتماعی نوینی از ارتباطات را به وجود آورده که در عین حال توده‌ای است؛ اما به صورت انفرادی تولید و دریافت می‌شود و تأثیر می‌گذارد. باین همه، در سراسر جهان، به ابزاری در خدمت جنبش‌های اجتماعی تبدیل می‌شود؛ هرچند این جنبش‌ها تنها استفاده‌کنندگان این ابزار جدید، و سازمان ده نیستند.

۹- جنبش‌های مذکور، باید بتوانند برای دستیابی به اهداف خود، در سه زمینه توانمندی داشته باشند: شکل دادن به هویت جمعی، متقاعد ساختن پیروان خود و بسیج آن‌ها. این جنبش‌ها، با استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی، می‌توانند به راحتی به هر سه هدف مذکور دست یابند. (۱۹۹۸) (b. B, Bimber) ملوچی) ملوچی معتقد است که شبکه‌های اجتماعی مجازی، به جنبش‌های اجتماعی، توانمندی انعکاس روش‌ها و اهداف خود را به فضای عمومی داده است.

۱۰- عدم توانایی شبکه‌های اجتماعی برای نهادسازی سیاسی در جریان اعتراضات و پس از آن، یکی دیگر از آسیب‌های جدی شبکه‌های اجتماعی است؛ برای مثال توییتر یا فیس‌بوک، تنها

می‌توانند به شکل‌دهی اعتراضات و سرنگونی حکومت کمک کنند؛ اما توانایی برنامه‌ریزی برای اداره حکومت یا ایجاد نهادهای دموکراتیک را نداشته و نمی‌تواند از آرمان‌ها و اهداف موردنظر خود دفاع کند.

۱۱- پیشرفت فناوری، چنان‌که از ارتقای بصیرت افراد پیشی می‌گیرد که افراد هنگام رویارویی با تکثیر سریع اطلاعات، کاملاً بی‌دفاع می‌مانند.

۱۲- به علت عدم امکان شناسایی هویت واقعی اعضا و نیز عدم امکان کنترل محتوای تولیدشده توسط کاربران شبکه‌های اجتماعی، یکی از مهم‌ترین پیامدهای منفی این شبکه‌ها، شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذبی خواهد بود که توسط برخی از اعضای این شبکه‌ها و با اهداف خاص و غالباً سیاسی منتشر می‌شود.

۱۳- در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی نیز مانند سایر رسانه‌ها، افراد و گروه‌های مغرض با اهداف از پیش تعیین‌شده و با شیوه‌های مخصوص، اقدام به تبلیغات ضد دینی و حمله به اعتقادات مذهبی می‌نمایند. گاه پس از تحقیق و ریشه‌یابی درمی‌یابیم که هدف اصلی گردانندگان برخی از این شبکه‌ها، دین‌زدایی و حمله به مقدسات بوده است.

۱۴- معمولاً شبکه‌های اجتماعی ابزارها و امکاناتی را در اختیار کاربران خود قرار می‌دهند تا آن‌ها بتوانند تصاویر و ویدئوهای خویش را در صفحه شخصی خود قرار دهند. همین‌طور، کاربران می‌توانند اطلاعات شخصی خود را نیز در این شبکه‌ها قرار دهند.

۱۵- در اغلب شبکه‌های اجتماعی، برای حفظ حریم خصوصی افراد راه‌کارهایی ارائه شده است؛ ولی این راه‌ها کافی نیستند. مشکلاتی از قبیل ساخت پروفایل‌های تقلبی در شبکه‌های اجتماعی و عدم امکان کنترل آن‌ها به دلیل حجم بالای این هرزنامه‌ها، باعث می‌شود که افرادی با پروفایل‌های تقلبی به شبکه‌های اجتماعی وارد شوند و با ورود به حریم‌های خصوصی افراد موردنظر، تصاویر و اطلاعات آن‌ها را به سرقت برده و شروع به پخش تصاویر در اینترنت کنند.

۱۶- اینترنت شکاف میان نسل‌ها را بیشتر کرده است به گونه‌ای که هیچ‌یک زبان دیگری را

نمی‌فهمند. امروزه با ورود وسایل و تکنولوژی‌های جدید به عرصه خانواده‌ها شاهد این هستیم که والدین و فرزندان ساعت‌های متمادی در کنار یکدیگر می‌نشینند، بدون آنکه حرفی برای گفتن داشته باشند.

۱۷- استفاده از شبکه‌های اجتماعی توسط جوانان ایرانی، سبک زندگی آنان را تغییر داده است. خودنمایی و زندگی ویترونی از نتایج منفی شبکه‌های اجتماعی است. «سایت الکسا» اعلام کرده است که ایرانیان بزرگ‌ترین گروه مخاطبان «وایبر» را در جهان تشکیل می‌دهند. بحث‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، جوک، لطیفه، عکس، فیلم، موسیقی، قصه‌خوانی، نقد و بررسی داستان و ... مهم‌ترین موضوعات در فضای مجازی است. بطوریکه تغییرات بنیادین تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی در ارزش‌ها، ساختار، سبک زندگی و نگرش‌های ایرانیان ایجاد شده است.

۱۸- ایجاد سوءتفاهم و سرد شدن روابط زوجین از نتایج و تبعات منفی شبکه‌های اجتماعی مثل فیس‌بوک و وایبر است. شبکه‌های اجتماعی همسران ناراضی یا ناخشنود را وسوسه می‌کند تا در جستجوی افراد دیگری مانند دوستان، همکلاس‌های سابق، دوستان صمیمی دوران کودکی یا دوستان جدیدی برآیند که بالقوه زمینه خیانت به همسران فعلی را فراهم می‌کند.

۱۹- شبکه‌های اجتماعی فاصله‌ها را برداشته است و افراد دوست و آشنا را در اقصی نقاط جهان به فاصله چند کلیک با نگاه داشتن میکروفن موبایل نزدیک کرده است. زندگی افراد را هم در معرض دیدن هم گذاشته است و افراد بیش از گذشته امکان مقایسه دارند (وضعیت زندگی، ماشین، خانه و ...)

۲۰- شبکه‌های اجتماعی اگرچه با گرد هم آوردن دوستان می‌توانند به افزایش ارتباطات انسانی کمک کنند اما تجربه، نشان می‌دهد این شبکه‌ها روابط دوستی افرادی را که در فاصله‌های جغرافیایی دور هستند، مستحکم‌تر می‌کند، اما بر روابط دوستی افرادی که در فواصل جغرافیایی نزدیک هستند، تأثیر منفی دارد.

۲۱- امروزه خانواده ایرانی در سبب فرهنگی خود با شبکه‌های ماهواره‌ای، فضای مجازی، رسانه‌های مدرن و ... مواجه است که هر کدام به نوبه خود بخشی از فرآیند تأثیرگذاری در

خانواده را هدف گرفته‌اند. عادی‌سازی خیانت همسران به یکدیگر، عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر پیش از ازدواج، ترویج خانواده‌های بی‌سامان و لجام‌گسیخته در مقابل ساختار خانواده، ترویج فرهنگ ازدواج سفید و ... پیام‌های مشترک این شبکه‌های اجتماعی می‌باشد (شکریگی، ۱۳۹۱).

۲۲- گسترش فضای مجازی در حوزه رابطه فرزندان و والدین نیز تغییراتی به وجود آورده است که از جمله آن، می‌توان به این موارد اشاره کرد: کاهش نقش خانواده به‌عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزند، شکاف نسلی به دلیل رشد تکنولوژی، از بین رفتن حریم بین فرزندان و والدین و ایستادن در برابر والدین.

۲۳- تغییر ماهیت مرادوات اجتماعی به شکل جوامع مجازی و معاشرت‌های الکترونیکی از طریق متون الکترونیک و سیستم چندرسانه‌ای به‌عنوان محیط نمادین پدید آمده است که باعث پیدایش نوعی ناامنی اجتماعی و آسیب‌های نوپدید در فضاهای مجازی شده است.

۲۴- جذابیت و فریبندگی اینترنت و شبکه‌های مجازی در محیط خانواده باعث ازهم‌گسیختگی روابط زناشویی و روابط والدین - فرزندی شده است. شبکه‌های اجتماعی نقش گفتگو را کم‌رنگ کرده و زنگ خطر جدی را برای ارتباطات انسانی به صدا درآورده است.

۲۵- استفاده و تکیه بیش از حد به فضای مجازی مشکلات روانی از قبیل تشویش، افسردگی، عدم اعتماد به نفس، اعتیاد اینترنتی، اضطراب، منفی کاری، پنهان کاری، جدایی از جامعه، طلاق عاطفی، شکست‌های تحصیلی، مشکلات مالی و ... به وجود می‌آورد.

۲۶- استفاده مفرط از اینترنت، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی فرد را به‌صورت کامل از زندگی واقعی و روابط فردی واقعی منزوی می‌سازد و این امر باعث می‌شود فرد زندگی شخصی خود را نادیده گرفته و از آن غفلت نماید.

۲۷- صیادان اینترنتی افرادی آگاه و آشنا با فناوری‌های نوین هستند که با هنرمندی تمام خود را افرادی موجه معرفی می‌کنند و چون در فضای مجازی امکان شناسایی آن‌ها وجود ندارد، از کاربران ساده و ناآشنا به این محیط سوءاستفاده می‌نمایند.

راهکارهای پیشگیری و کنترل آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی

با درهم تنیده شدن روزافزون زندگی واقعی ما، دنیای مجازی هم بیشتر و بیشتر به دنیای واقعی ما شبیه می‌شود. راه حل موفقیت و سلامت در این دنیا نیز درست مانند دنیای حقیقی، تکیه بر اندیشه و تعقل و سعی در کسب دانش بیشتر دارد. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری جوانان و خانواده‌ها نسبت به تهدیدات فضای سایبری در درجه نخست اولویت قرار دارد. پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می‌باشد و برای جلوگیری از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها، والدین باید تا حدودی به فناوری‌های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آن‌هاست و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آن‌ها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می‌شود.

لذا، چنانچه خانواده‌ها نسبت به شیوه‌های جدید ارتباط فرزندان خودآگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرائم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می‌آید.

اقدامات و ابزارهای پیشگیرانه

۱- آگاهی بخشی و آگاه کردن مردم از طریق بسیج کردن همه امکانات موجود.

امکاناتی که می‌توان از آن‌ها استفاده کرد به شرح زیر هستند:

اولین و بهترین راه برای این مهم راه‌اندازی اینترنت ملی یا بانک اطلاعات ملی است که باید وزارت ارتباطات و فن‌آوری اقدام لازم در این خصوص را بنماید.

- صداوسیما، خوشبختانه ما موقعیت خوبی از جهت توجه مردم به شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی داریم و باید از این امکان استفاده کرد و به مردم آگاهی داد.

- استفاده از نشریات و روزنامه‌ها که وزارت ارشاد باید برنامه‌ریزی کند.

- پخش آگهی‌های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون در جهت افزایش آگاهی خانواده‌ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت.

- پخش برنامه‌های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت از زبان نخبگان، ورزشکاران و

هنرمندان محبوبی که عموماً جوانان آن‌ها را الگوی خود قرار می‌دهند.

- برگزاری جلسات آموزشی از سوی مصادر امور فرهنگی در شهرستان‌ها به منظور آشنا نمودن و اطلاع‌رسانی به والدین در مورد فناوری‌های جدید به‌ویژه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی.

- استفاده از امکانات عظیم آموزش و پرورش که با زبده‌ترین نیروها و دلسوزترین نیروها (یعنی به‌وسیله معلمان) هدایت کودکان و نوجوانان این مرزوبوم را بر عهده دارد. باید از امکانات مربیان تربیتی و سایر امکانات آموزش و پرورش برای آگاه کردن دانش‌آموزان با خطر تهاجم فرهنگی دشمن استفاده کرد. یکی از محیط‌های مهم و تأثیرگذار بر نوجوانان، مدرسه است. اقدامات مناسب اولیای مدرسه می‌تواند از بخشی از آسیب‌های اینترنتی پیشگیری کند.

- طراحی و تدوین بخشی در کتاب‌های درسی در ارتباط با آشنایی دانش‌آموزان با فناوری‌های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آن‌ها.

- استفاده از امکانات دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه برای برگزاری همایش‌های تخصصی.

- استفاده از ظرفیت بسیج - مساجد و روحانیت که بسیار تأثیرگذار است.

- استفاده از دیگر ابزارهای فرهنگی مانند سینما و تئاتر.

- برگزاری کلاس‌های آموزشی، علمی، مذهبی، تفریحی و انجام مسابقات مختلف ورزشی توسط سازمان ملی جوانان و با هزینه کم که موجبات جلب نوجوانان و جوانان را به این‌گونه برنامه‌های سازنده فراهم آورد و آنان را از روی آوردن به فعالیت‌های آسیب‌زا بازدارد.

- برگزاری اردوهای تفریحی، علمی، آموزشی به تفکیک سن و جنس برای دانش‌آموزان و دانشجویان کشور و انجام مسابقات ورزشی (مانند تیراندازی، اسب سواری، کوهنوردی، دوچرخه سواری و ...) در سطح گسترده می‌تواند موجبات سرگرمی‌های سالم و آموزنده را برای این اقشار آینده‌ساز جامعه فراهم آورد و آن‌ها را از گزند استفاده نابجا از اینترنت مصون دارد.

- در دسترس بودن مشاوران آگاه، مجرب، متعهد و دلسوز برای راهنمایی نوجوانان و جوانان و خانواده‌های آنان برای پیشگیری از بروز این نوع مشکلات.

- استفاده از امکانات آموزشی نیروهای نظامی که همه جوانان ذکور ناگزیر از انجام خدمت نظام‌وظیفه هستند.

- استفاده از سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد و...

۲- دقت در ارائه و دریافت اطلاعات: بسیار پیش‌آمده است که افراد بدون در نظر گرفتن امنیت شبکه خود، اطلاعاتی را وارد یا دریافت می‌کنند که بعدها خود زمینه ایجاد مشکلات گوناگون و هیجانات منفی می‌شود. ابتدا فرد از این گردش اطلاعات لذت می‌برد اما بعدها اطلاعات فرد، توسط افراد سودجو و مجرمان اینترنتی شکار می‌شود که عواقب خوشایندی ندارد. همچنین باید بدانیم در ارتباطات مجازی همان احترام و قوانینی را که در ارتباط واقعی رعایت می‌کنیم مدنظر داشته باشیم.

۳- افزایش مهارت‌های ارتباطی: یکی از دلایل گرایش و درنهایت وابستگی به شبکه‌های اجتماعی، ضعف در مهارت‌های اجتماعی و برقراری ارتباط مؤثر است. افزایش توانایی و مهارت ارتباطی، برای گسترش ارتباط اجتماعی و برقراری روابطی سالم و مؤثر، گرایش و وابستگی به شبکه‌های اجتماعی مجازی را کاهش می‌دهد.

۴- تحکیم و تقویت مبانی عقیدتی جامعه: خصوصاً جوانان از طریق نهادهایی که نام‌برده شده زیرا عقیده محکم و استوار عامل بازدارنده‌ای در مقابل آسیب‌ها است

۵- برنامه‌ریزی برای آموزش تخصصی مردم خصوصاً جوانان برای ورود به فضای مجازی و ابراز وجود و ارائه برنامه‌های دینی و ملی جذاب به‌نحوی که جوانان با ارائه وب‌سایت‌ها، حضور در چت‌ها، حضور در گروه‌های اینترنتی، ساختن بازی‌های اینترنتی مفید در فضای اینترنت تأثیرگذار شوند و مطالبی را که دارای محتوای عالی ملی و مذهبی باشد ارائه نمایند.

۶- ایجاد اشتغال برای جوانان توسط برنامه‌ریزان و به دنبال آن فراهم کردن زمینه‌هایی برای رفع مشکلات ازدواج جوانان چراکه با حل شدن مشکل ازدواج دشمن کمتر می‌تواند از جاذبه جنسی (سکس) برای سایر اهداف خود استفاده کند. البته حل مشکل ازدواج منوط به حل مشکل شغل (بیکاری) و مسکن جوانان است که دولت باید در این خصوص نیز برنامه‌ریزی کند.

۷- اولین مکانی که انسان فرهنگ می آموزد خانواده است و تأثیری که خانواده بر فرد می گذارد غیرقابل انکار است پس در شکل گیری شخصیت فرزندان والدین می توانند نقش مهمی داشته باشند و اگر با آموزش صحیح و همچنین با شکل گیری عواطف و محبت به فرزندان و فراهم کردن سرگرمی های سالم برای آن ها و کنترل صحیح فرزندان خود می توانند از جذب آن ها به امور گمراه کننده و انحرافات جلوگیری کنند و نیازهای جوانان را به گونه ای برطرف نمایند و مانند یک دوست برای بچه های خود باشند که آن ها فرصت فکر کردن به سرگرمی های کاذب را نداشته باشند و در صورت آگاهی به آنان بیاموزند که هر وسیله ای چه کاربردهای مفیدی دارد.

۸- نظارت اماکن به کافی نت ها و تولید بازی های رایانه ای. پیگیری بیشتر پلیس پیشگیری سایبری برای گشت در فضای سایبر و کمک به افرادی که در معرض خطر هستند. همچنین آگاهی و هوشیاری بیشتر پلیس سایبری در مورد انواع جدید جرائم رایانه ای و اقدام در جهت ناکارآمد کردن دسیسه های دشمنان در این زمینه.

۹- حضور بسیج در دولت الکترونیک؛ بسیج باید با استفاده از امکانات و نیروی انسانی عظیمی که در اختیار دارد نسبت به برنامه ریزی جهت جوانان این مرزوبوم و ترویج فرهنگ اسلام ناب محمدی و جلوگیری از ترویج فرهنگ آمریکایی، اقدام نماید و با تشکیل گروه های علمی و فنی اقدام به راه اندازی سایت ها و وبلاگ های علمی، اسلامی بپردازند و بسیج می تواند به عنوان یک نهاد فرهنگ ساز در شهر، نسبت به فرهنگ سازی در سطح شهرستان اقدامات مقتضی را انجام دهد.

۱۰- تشکیل ستادی و متشکل از همه نهادهای ذی ربط تحت نظر دادستانی کل کشور برای برنامه ریزی جلوگیری از آسیب های اجتماعی و سایر آسیب های مرتبط با فناوری اطلاعات.

۱۱- قانون گذاری به منظور تعیین وظایف نهادها در فضای سایبر و احیاناً تشکیل نهادهای ضروری برای پیشگیری و مبارزه با آسیب های مرتبط با فناوری اطلاعات. همچنین وضع قوانین سخت گیرانه تر جهت برخورد با مجرمان اینترنتی و اجرایی نمودن این قوانین.

۱۲- انجام تحقیقات میدانی و کاربردی و یافتن مشکلات با توجه به فرهنگ بومی هر استان جهت ارائه راه حل های لازم در خصوص رفع مشکلات موجود و حرکت به سمت اینترنت ملی و داخلی ضرورت دارد. ریشه آسیب های نوپدید فضای مجازی در مدیریت این فناوری هاست که در این حوزه

نیازمند مدیریت کارآمد برای هدایت و شناسایی این فناوری‌ها هستیم.

۱۳- هنجار سازی‌های مثبت و ترویج فرهنگ استفاده از اینترنت و فضای مجازی.

نتیجه‌گیری:

ارتباط از طریق فضای مجازی در سال‌های اخیر جایگاه قابل توجهی در بین نسل جوان جامعه ما پیدا کرده است. شبکه‌های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی افراد (فردی و اجتماعی) تأثیرگذارند. در شکل دهی به هویت نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جوامع هم تأثیرگذارند. در حال حاضر اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه افکار و اندیشه‌های بشری محسوب می‌شود به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. افراد باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می‌باشد و برای جلوگیری از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها، والدین باید تا حدودی به فناوری‌های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آن‌هاست و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آن‌ها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می‌شود.

شبکه‌های اجتماعی مجازی، اجتماعات مجازی موجود در فضای سایبر هستند. شکل‌گیری این شبکه‌ها از طریق پایگاه‌های خبری، وبلاگ‌های خبری و تحلیلی، گروه‌های اینترنتی، فضاهای گفتگوی مجازی (چت روم‌ها) و حلقه‌های آشنایان همچون اورکات و یاهو ۳۶۰ درجه و... هر یک فضایی مجازی را ایجاد می‌کنند که در آن تبادل اخبار و اطلاعات صورت می‌گیرد. وبلاگ، فیس‌بوک، توییتر، فرند فیدز پایگاه‌هایی هستند که قابلیت شبکه‌سازی وسیعی در اینترنت ایجاد کرده‌اند. در برخی مواقع، این شبکه‌ها به‌عنوان سربازان جدید جنگ نرم دول غربی، فعالیت‌های خود را به فضای واقعی جامعه نیز سرایت داده و هماهنگی و سازمان‌دهی بسیاری از تجمع‌های سیاسی و اعتراضی را بر ضد دولت هدف بر عهده می‌گیرند. زیر سؤال بردن انتخابات و تکرار دروغ بزرگ تقلب در انتخابات، پوشش غیرواقعی خبری اغتشاشات و دعوت به تجمعات غیرقانونی، توهین و فحاشی، دخالت آشکار بعضی سیاستمداران و دولتمردان غربی در امور داخلی ایران و دامن زدن به ناآرامی‌های موجود، بیانیه نویسی، نامه‌نگاری، راه‌اندازی کمپین علیه انقلاب اسلامی به بهانه‌های مختلف، هدایت، آموزش و تشویق اغتشاشگران برای ایجاد ناامنی و آشوب، هدایت، آموزش و تشویق اندک هواداران داخلی به هنجارشکنی و ایجاد ناامنی در

جامعه، هتک حرمت به مسئولان و توده‌های مختلف مردم و آموزش و تشویق اغتشاش‌گران برای انجام عملیات تروریستی، به‌منظور ایجاد ناامنی در کشور، از جمله نمونه‌های کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی علیه کشورمان است.

مقابله با ایجاد و نشر شایعه‌های برانداز، نادیده انگاشتن شایعات ضعیف و پاسخ غیرمستقیم به آن، مقابله با شایعه وجود شکاف میان جامعه و حاکمیت، پرهیز از تهدیدانگاری بیش‌ازحد در فعالیت نهادهای غیردولتی و گسترش آزادی‌های مدنی در چارچوب قانون اساسی، همراه با هوشیاری لازم برای اجتناب از تهدیدات احتمالی این نهادها در حوزه‌های امنیت سیاسی و اجتماعی، قانونمند کردن مقابله با جرائم سایبر و تلفن همراه، افزایش تعامل و هم‌اندیشی میان کارشناسان وزارتخانه‌های اطلاعات، فناوری ارتباطات، قوه قضائیه، قوه مقننه و پلیس امنیت اجتماعی و اخلاقی ناجا و حمایت تقنینی و مالی، از تعمیق قدرت نرم نظام در محیط‌های مجازی، از جمله راهکارهای مقابله با این تهدیدات است.

منابع:

- ۱) ساروخانی، باقر (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی ارتباطات، تهران: اطلاعات، چاپ هفدهم.
- ۲) رحیمی، محمد و پرنده، رادیه (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی فضای مجازی و خانواده، تهدیدها و چالش‌ها، سایت علوم اجتماعی.
- ۳) رحیمی، محمد (۱۳۹۰). عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی، مطالعه موردی شهر خلخال، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- ۴) بیابان‌گرد، اسماعیل (۱۳۸۷). فرزند من و رسانه، مرکز امور زنان و خانواده.
- ۵) کفاشی، مجید (۱۳۸۹). آثار نظم و تضاد خانواده بر خشونت علیه کودکان، فصلنامه پژوهشی اجتماعی، سال سوم، شماره ۶.
- ۶) www.tebyan.net
- ۷) www.pajohe.ir
- ۸) www.isna.ir
- ۹) www.aviny.com
- ۱۰) www.askdln.com